

A bírálóbizottság értékelése

Zsolnai Anikó munkája egy két és fél évtizedes tudományos fejlesztő munka eredményeit mutatja be, több originális elméleti modellt és újszerű módszertani eszközöket alkalmazva, keresztmetszeti és longitudinális vizsgálatok eredményeivel bővíti a szociális kompetenciáról alkotott tudásunkat. A szociális kompetencia eddigi teoretikus modelljei olyan megközelítések, amelyek vagy a kognitív folyamatok, vagy az affektív tényezők elemzésére összpontosítanak. A szerző dolgozata elméleti részében e két nézőpontot újszerű módon integrálva írja le a szociális kompetencia működését. A szociális kompetencia integratív megközelítése komplex leírást ad a szociális kompetencia rész-rendszereiről (szociális, emocionális és kognitív), azok alrendszeiről (motívum- és képességrendszerek), illetve ezek rendszerösszetevőiről (öröklött és tanult összetevők: motívumok, képességek, készségek, szokások, minták és ismeretek). Felfogása szerint az **integratív szociáliskompetencia-modell** két alrendszerből – szociális-érzelmi és szociális-kognitív – épül fel, amelyek motívum- és képességrendszerből mint részrendszerekből szerveződnek. A képességrendszer elemei a szociális aktivitást kivitelező képességek, amelyek öröklött és tanult, valamint implicit és explicit alapszabályokat követve valósítják meg az aktivitást.

E jelentős teoretikus hozzáadott értéket képviselő modell validitását saját ellenőrző vizsgálatokkal igazolja. A modell lényegét adó fejlesztési algoritmus általánosíthatósága révén főleg a pedagógiai gyakorlat szempontjából tekinthető jelentős hozzájárulásnak.

Az empirikus kutatási eredmények között különösen újszerű a fejlesztéssel eredményesen befolyásolható szociális készségek változásának kimutatása, az óvodáskortól a serdülőkorig húzódó életszakasz fontosságának hangsúlyozása, a fejlesztésre **kevésbé érzékeny komponensek kimutatása**, s a fejlődést nem vagy alig befolyásoló hatások és tényezők definiálása.

Az értekezés új tudományos eredményei: A pályázó által lefolytatott vizsgálatokban kapott eredmények meggyőzően bizonyítják, hogy a szociális összetevők közül **az extravertizáció, az érzelmi stabilitás és a nyitottság** olyan stabil személyiségjegyek, amelyek az életkor és a nem függvényében nem módosulnak jelentősen. Ez pedig a szociális kompetencia fejlődése és fejlesztése szempontjából nagyon lényeges eredmény, hiszen ebből az következik, hogy a szociális kompetenciának vannak olyan stabil, az életkortól nem függő komponensei, amelyek kevésbé fejleszthetők. Ezek öröklött alapokon nyugvó személyiségjegyek, amelyek ha megszilárdulnak, nehezen módosulnak, vagyis nehezen kapcsolhatók hozzá új, tanult komponensek. A jelölt kérdőíves vizsgálatok és más mérőeljárások segítségével kapott eredményei szerint az agresszív és a proszociális viselkedés kivitelezése szempontjából meghatározó komponenseket az óvodás korban jelentős változás jellemzi, az öröklött tényezők meghatározta működésben jól azonosíthatók a családi szocializációs folyamatok mellett az óvodai lét hatásai is. A kapott eredmények azt mutatják, hogy az óvodai évek alatt az életkor alapján **a szociális és az érzelmi készségek működése** jelentős mértékben **differentiálódik**. E készségek működése azonban nemcsak az óvodai, hanem az iskolai, sőt, a felnőttkori szociális lét alakulását is befolyásolja, így az eredmények jelentős mértékben segíthetik az óvodai és iskolai preventív programok kidolgozását.

A nemek közötti különbségek vizsgálata alapján a lányok és a fiúk eredményei között a legfiatalabb korosztálynál nincs számottevő különbség. Szintén fontos és új felismerés, hogy az óvodatípusok fenntartó szerinti elkülönítése (állami vagy alapítványi) alapján nincs szignifikáns különbség egyik szociális készség működésében sem. A pedagógiai hatásrendszer tervezése szempontjából konkrét gyakorlati következményekkel járó jelentős hozadék, hogy mind a keresztmetszeti, mind a longitudinális vizsgálat eredményei szerint a

segítségkérés mértéke az óvodai évek alatt fokozatosan csökken, ugyanakkor nő az ellenállásé, az egyezkedésé, valamint a bántalmazásé. Meglepő módon a szülők iskolázottsági szintje csak gyenge kapcsolatban áll a proszociális viselkedést meghatározó szociális készségekkel, s ennél szignifikánsan nem erősebb korrelációban áll az érzelmi készségekkel.

Az iskoláskorú gyerekeken végzett vizsgálatok fontos eredménye, hogy jelentős életkori eltérések elsősorban nem a tanulással és játéktevékenységgel, hanem a **csúfolással, bosszantással és a fizikai bántalmazással kapcsolatos helyzeteknél** jelentkeznek. A vizsgálat alapján ezek megoldása az életkor előre haladtával egyre nagyobb arányban verbális és fizikai agresszióval történik. Ennél a korosztálynál fontos felismerés volt, hogy a pedagógusok figyelmeztetésére a gyerekek igyekeznek engedelmeskedni, a szabályokat betartani, de itt sem a szülők iskolázottsága hat a leginkább a stratégiaválasztásra, sokkal inkább azok a minták, modellek, amelyeket a szülők nyújtanak. Mindennek különösen azért van jelentősége, mert a gyerekek jelentős hányadánál a szociális készségek elsajátítása nem fejeződik be 13 éves korra, ezért még serdülőkorban is szükség lenne a szociális készségek tudatos fejlesztésére.

Minderre épül tehát **két saját szociális készségfejlesztő program** kidolgozása és kipróbálása is, melynek legnagyobb hozadéka annak bizonyítása, hogy a szociális készségek jól fejleszthetők iskolai keretek között.